

ŠOLSKI CENTER CELJE

DELO IN PROSTI ČAS ŽENSK

Raziskovalna naloga

Avtorici:

Monika Krivec, 3.D

Katja Jagodič, 3.D

Mentor:

Bogomil Kropej, prof.

Mestna občina Celje, Mladi za Celje
Celje, 2009

KAZALO VSEBINE:

1	POVZETEK	5
2	UVOD	6
3	PREGLED RAZVOJA PROSTEGA ČASA	7
3.1	Obdobje industrializacije.....	7
3.2	Kapitalistična družba in prosti čas	7
4	DEFINICIJA PROSTEGA ČASA	8
5	FUNKCIJE PROSTEGA ČASA.....	9
5.1	Socialnoekonomske determinante prostega časa	10
6	SPOL, DELO IN PROSTI ČAS.....	11
6.1	Spol in prosti čas	11
6.2	Vpliv dela in družine na prosti čas	11
6.2.1	Formalno in neformalno delo.....	11
6.3	Vpliv prostega časa na delo.....	12
6.4	Etničnost in prosti čas	12
7	POMEN PROSTEGA ČASA ZA ŽENSKE.....	13
8	METODOLOŠKI PRISTOP RAZISKOVANJA.....	15
8.1	Opredelitev problema.....	15
8.2	Hipoteze	15
8.3	Metoda zbiranja podatkov in analiza	15
9	INTERPRETACIJA REZULTATOV.....	16
9.1	Analiza posameznih vprašanj.....	16
9.1.1	Vaš zakonski stan?	16
9.1.2	Kakšna je vaša izobrazba?.....	17
9.1.3	Koliko časa traja vaš delovni dan?.....	18
9.1.4	Koliko ur na dan svobodno razpolagate s svojim časom?	19
9.1.5	Kaj počnete v svojem prostem času?	20
9.1.6	Ali ste aktivna članica kakšnega društva, združenja...?	21
9.1.7	Članica katerih društev ste?.....	22
9.1.8	Kaj vam pomeni prosti čas?	23
9.1.9	Ali vas partner, otroci ovirajo pri izbiri pristočasnih aktivnosti in s čim?	24
9.1.10	Kaj bi si želeli narediti, če bi imeli višek časa?	25
10	SKLEP.....	26
11	VIRI IN LITERATURA	27
12	PRILOGA – anketni vprašalnik	28

KAZALO TABEL IN GRAFOV:

Graf 1: Izobrazba v procentih.....	17
Graf 2: Dolžina delovnega dne.....	18
Graf 3: Svobodno razpolaganje s časom.....	19
Graf 4: Prostočasne aktivnosti.....	20
Graf 5: Prikaz anketirank, ki so članice društev in tiste, ki niso.....	21
Graf 6: Članice po društvih.....	22
Graf 7: Kaj vam pomeni prosti čas?.....	23
Graf 8: S čim vas ovirajo pri izbiri prostočasnih aktivnosti.....	24
Graf 9: Kaj bi naredile z viškom časa.....	25
Tabela 1: Zakonski stan.....	16
Tabela 2: Izobrazba.....	17
Tabela 3: Dolžina delovnega dne.....	18

ZAHVALA:

Zahvaljujemo se svojemu mentorju Bogomilu Kropelj za napotke in usmerjanje čez potek celotne raziskovalno nalogo. Prav tako se zahvaljujemo vsem sodelujočim pri anketi in vsem tistim, ki so kakorkoli pripomogli k izboljšanju naše raziskovalne naloge.

1 POVZETEK

Naša raziskovalna naloga se ukvarja s problematiko prostega časa žensk. Skozi raziskovalno nalogo je prikazano kako so gledali na prosti čas žensk nekoč in kako gledajo nanj danes.

V teoretičnem delu je predstavljena zgodovina prostega časa in s tem dojetje le tega v različnih zgodovinskih obdobjih. Ta obdobja so razdeljena na dva sklopa. Predstavljene so tudi funkcije prostega časa, ki jih posamezni avtorji različno opredeljujejo. V raziskovalno nalogo so vključeni tudi vplivi dela, etničnosti in spola na prosti čas.

Prikazana je tudi definicija prostega časa, za katero smo ugotovili, da se od literature do literature razlikuje.

V empiričnem delu pa je predstavljena anketa, s pomočjo katere smo prišli do ugotovitev, in potrditve ene od hipotez. Anketo smo izvajali med ženskami, ki jih delno poznamo, to so matere naših sošolcev in sorodnice, ki ustrezajo našim starostnim skupinam. Ugotovili smo, da je prosti čas nekaj kar vsaka posameznica dojame po svoje.

2 UVOD

Dojemanje prostega časa je povezano z razvitostjo družbe in njenimi značilnostmi. V sodobni družbi je področje dela že tako veliko, da se ponavadi že prepleta s časom, ki naj bi bil namenjen sprostitvi, torej prostemu času.

Razlike med spoloma obstajajo že od nekdaj, tako na delovnem mestu kot tudi v prostem času. Nekatere razlike narekuje družba, druge posameznik sam. Zato smo se odločili, da temo prostega časa omejimo predvsem na ženske. Prvi del naloge je pregled prostega časa v različnih zgodovinskih obdobjih, in odnos med delom in prostim časom v njih. Splošno je znano, da pri vzgoji otrok in tudi v gospodinjstvu še vedno opravljajo naloge, ki niso plačane. Tem nalogam pravimo neformalno delo, ki precej skrajša dolžino prostega časa.

Raziskovalna naloga vsebuje tudi definicije in funkcije prostega časa, kot ga razumejo različni avtorji. Poizkusili bomo raziskati različne poglede na prosti čas žensk danes. V empiričnem delu naloge smo z anketo med ženskami različnih starosti želeli odkriti povezavo med delom in prostim časom različnih generacij žensk. Zanimale so nas predvsem možnosti izbire prostočasnih aktivnosti žensk, ter ovire, ki lahko pri tem nastopijo.

Potrebno je poudariti tudi razliko med prostim časom v različnih družbenoekonomskih skupinah, ki se razlikujejo tako po pestrosti artiklov, kot tudi možnosti večjega izbiranja aktivnosti, ki niso dostopne vsem.

3 PREGLED RAZVOJA PROSTEGA ČASA

3.1 Obdobje industrializacije

Sodoben človek ne more mimo vprašanja ali je prosti čas obstajal čez vso zgodovino. Prosti čas v družbi je tesno povezan z razvojem industrijske revolucije. Prav tako pa sej je takrat prvič v zgodovini pojavil pomen delovnega časa, kot ga poznamo danes in sicer z dolžino delovnika.

»Proces industrializacije je povzročil diferenciacijo družbenih institucij in njihovih funkcij na vseh področjih življenja. Dokončen razcep med delovnim in bivalnim okoljem pomeni tudi ločitev med produkcijo, reprodukcijo in potrošnjo. Začrtale so se meje med posameznimi področji življenja, kot so plačano delo, družina in prosti čas.« (Černigoj Sadar, 1991:14) Zgodnje tovarne so od delavcev zahtevale dolg delavnik, pogosto tudi do 18 ur na dan, pri čemer so bile le nedelje proste. Prav tako pa je industrijska revolucija spremenila tudi družinsko strukturo delavskega razreda. Moški so skrbeli za denarno moč družine in so večkrat hodili na delo dlje od doma medtem, ko so ženske ostajale doma in skrbele za otroke in druga hišna opravila. Vseeno pa je želja po večji proizvodnji privedla do tega, da so morale na delo pričeti hoditi tudi ženske z otroki. Od žensk se je pričakovalo, da bodo delale v tovarnah in še vedno poskrbele za vsa hišna opravila. Revolucija je privedla tudi do radikalnih sprememb v delavnem tednu. Kar je bil nekoč šest dnevni delavnik, je sedaj postal pet dnevni delavnik, ki je trajal od ponedeljka do petka ter vključeval tudi pol dneva v soboto. Srednji razred je podpiral povečanje možnosti na področju organiziranih počitnic. Zakoni iz let med 1867 in 1874 so vključevali tudi delavski dopust za božič in veliki petek (glej Bailey, 1978:142).

Velika razstava leta 1851 je med delavski in srednji razred uvedla vlake. Ta novi način prevoza je omogočal vsem, ki so bili do sedaj vezani le na svojo vas ali bližnje mesto, da so lahko pričeli potovati dlje in pogosteje kot nekoč. Ideja o državni rekreaciji je bila rešitev za nezdravo in neučinkovito rekreacijo delavskega razreda, ki so svoj čas do sedaj porabili predvsem v barih in gostilnah. Državna rekreacija je vključevala petje, dramo, igranje klavirja in druge aktivnosti ki so razširjale um (glej Honeyman, 2000:109).

3.2 Kapitalistična družba in prosti čas

Z razvojem od industrijske revolucije pa vse do danes, se je na področju dela in prostega časa marsikaj spremenilo. »Z osemdesetimi leti devetnajstega stoletja se je prosti čas začel povečevati: delavni čas se je začel krajšati, življenjski standard pa naraščati. Vendar pa se nista povrnila svoboda in fleksibilnost prostega časa predindustrijskega obdobja.« (Haralambos, 1999:265)

Država igra pomembno vlogo pri dovoljevanju posameznih dejavnosti prostega časa. S temi ukrepi ima država moč, da zagotovi, da je prosti čas varen in urejen, hkrati pa postavlja

omejitve načinom prostega časa. Obstaja neenakost glede dostopa do prostorov za preživljanje prostega časa kot so stavbe, notranja igrišča. Prikrajšani zato uporabljajo javne prostore kot so ulice in parki (glej Haralambos, 1999:265).

Ustvarjalna prostočasna aktivnost je zelo obširno področje, definirano kot prostočasna dejavnost, ki nudi korist vsem udeležencem. To ustvarjalno vedenje v prostem času je lahko pojmovano v okviru aktivnosti, kot udeležba v športnih dejavnostih, ki imajo pozitivne učinke na posameznika in družbo. Neustvarjalno preživljanje prostega časa pa vključuje dejavnosti, kot sta vandalizem ali zloraba drog, te pa škodijo celotni družbi in posameznikom (glej McCormak, 2001:8-9).

Komercialno oskrbovanje prostega časa obvladujejo velika podjetja, ki skrbijo za široko paleto načinov preživljanja prostega časa. Te korporacije prepričujejo posameznika o potrebah prostega časa. Industrija pa ustvarja nove izdelke nato pa poskuša prepričati potrošnike, da jih kupijo. Čeprav država in zasebna podjetja omejujejo izbiro in manipulirajo z okusi, pa vendarle ne obvladujejo prostega časa popolnoma. Na prosti čas, prav tako kot tudi na druga področja življenja, vplivajo razredni boji. Podobno tudi država ni bila vedno uspešna pri prepričevanju delavskega razreda, da bi preživljali prosti čas na način, ki ga je vzpodbujala (glej Haralambos, 1999:266).

4 DEFINICIJA PROSTEGA ČASA

Prosti čas kot nekaj točno določenega sploh ne obstaja. Ljudje so imeli med različnimi zaposlitvami oziroma pomembnimi deli vrzeli časa, ki so jih porabili za sebi ljuba opravila. Šele kasneje se je za ta čas prijelo ime prosti čas. Zato je danes v literaturi veliko definicij prostega časa, ki se delno razlikujejo med seboj.

»Prosti čas kot množični pojav je produkt industrijske družbe, za katero je značilno ločevanje med delovnim in bivalnim okoljem, med produkcijo, reprodukcijo in potrošnjo. Od konca devetnajstega stoletja do danes ugotavljamo skrajšanje delovnega časa in povečevanja števila dni, namenjenih počitku in rekreaciji. Pri tem pa ne gre zgolj za kvalitativne spremembe« (Černigoj Sadar v Svetliki, 1996;197).

Černigoj Sadarjeva deli opredelitve prostega časa v tri skupine:

- objektivne definicije prostega časa ali rezidualne tipe definicij, ki so usmerjene predvsem na dimenzijo časa
- subjektivne definicije ali normative, ki so usmerjene predvsem na kvaliteto aktivnosti ali bivanja posameznika
- poskus združitve pristopov, omejenih pod točko ena ali dve.

Avtorji objektivnih definicij prostega časa skušajo čim bolj natančno opredeliti, kaj vse je potrebno odvzeti od časa, ki ga ima posameznik na voljo, da mu ostane prosti čas. »Prosti čas se sestoji iz številnih dejavnosti, preko katerih posameznik lahko izrazi svojo lastno svobodno

voljo - po počitku, zabavi, izpopolnjevanju svojega znanja, izboljšanju svojih sposobnosti ali po povečanju svojega prostovoljnega sodelovanja v družbenem življenju - potem, ko je opravil svoje poklice, družinske in socialne obveznosti«(Černigoj Sadar, 1976:9).

Definicije dela in prostega časa, ki jih uporabljajo sociologi, so neprimerne. Te definicije se nanašajo predvsem na moške, saj je bil za mnoge ženske prosti čas nejasen koncept. Težko so ločile prosti čas od drugih vidikov svojega življenja. Mnoge ženske so trdile, da je za njih prosti čas opravljanje stvari, ki so jim po volji. Ženskam je veliko težje pozabiti na delo in določeno obdobje nameniti za prosti čas, ker imajo neskončne gospodinjske obveznosti v povezavi z družino ne glede na to, da imajo lahko kljub temu lahko tudi plačano zaposlitev. To pomeni, da študije žensk razkrivajo, da lahko prosti čas opredelimo le subjektivno, saj ni objektivnega načina, da bi lahko delo in prosti čas ločili od mnenja oseb, ki jih preučujemo (glej Haralambos, 1999:269).

5 FUNKCIJE PROSTEGA ČASA

Tako kot se lahko le v teoriji obravnava prosti čas kot ločena kategorija časa, tako lahko le navidezno govorimo o njegovih samostojnih funkcijah. V resničnem življenju ni jasne meje med funkcijami prostega časa. Le analiza družbenih odnosov, lahko funkcijo in pomen prostega časa. Človek z industrijskim delom in proizvodnjo skrbi samo za materialno eksistenco, medtem ko v prostem času razvija vse svoje sposobnosti za individualnost in za svobodo osebnosti. (glej Božović, 1975:43)

Navedene so tri funkcije prostega časa:

- počitek oziroma sprostitev, ki omogoča premagati fizično in psihično utrujenost in napetost, kot posledico vsakdanjega monotonega profesionalnega dela;
- Zabava in razvedrilo, ki prekineta sivino in monotonijo vsakdanjika. Loči dve vrsti razvedrila:
  - a) razvedrilo, ki vpliva na stil življenja posameznika, realne praktične aktivnosti: igra, šport, potovanje, igranje glasbenih inštrumentov...;
  - b) razvedrilo, ki nastane s fiktivnimi aktivnostmi v kontekstu z umetniškimi vsebinami: branje, obisk kina, gledališče...meni, da tovrstno razvedrilo predstavlja beg iz realnosti in služi kot kompenzacija za zavoženo življenje;
- nemoten in svoboden razvoj osebnosti, ki zahteva kreativno in aktivno angažiranje vsakega posameznika. (glej Božović, 1975:43-46)

Max Kaplan je postavil tezo, da se funkcije prostega časa lahko pojasnijo z vidika serij procesov, ki dajejo prostemu času tiste dele, ki ga ločijo od ostalih časov dneva, (delovnih, religiozних, vzgojnih...). Latentne funkcije prostega časa je opisal z naslednjimi elementi:

- Gibanje-mirovanje,
- Svoboda-disciplina,
- igra-zabava,
- osebnostna rast-rekreacija,
- občutek lastne vrednosti-razvrednotenje samega sebe.

Kateri set funkcij bo prevladoval v prostočasnih aktivnostih in v kakšni meri, je odvisno od posameznika in situacije, v kateri je. Funkcija ene in iste aktivnosti za posameznika se v času spreminja. Pomen posameznih aktivnosti pa je odvisen od družbenopolitičnega sistema posameznika, stopnje svobode in ciljev, ki jih posameznik želi doseči z določenimi aktivnostmi. (glej Černigoj Sadar, 1976: 43-46).

5.1 Socialnoekonomske determinante prostega časa

Na način življenja ljudi in njihovo delo vpliva več dejavnikov, kot so: socialno poreklo, poklic, izobrazba, dohodek, spol, stan, število družinskih članov...

Prosti čas se izraža v mnogih oblikah, na različnih finančnih in materialnih osnovah in raznih kulturnih in družbenih ravneh.

Vsaka socialna skupina opredeljuje svoj prosti čas v nekem referenčnem okvirju, v odnosu do drugih socialnih skupin, obseg omejitev pa je odvisen od položaja članov skupine. Čim boljši je socialno-ekonomski položaj, tem večja je možnost izbire. Način preživljanja prostega časa je povezan s psihičnimi sposobnostmi posameznika, da prekine rutino vsakdanjika in si vzame čas zase in za okolje v katerem živi. Ta čas je izredno pomemben za vzpostavljanje ravnotežja, za odmik od vsakdanjih stvari (glej Černigoj Sadar, 1984:126).

»Med socialnimi, ekonomskimi in psihološkimi faktorji ter specifičnimi vzorci obnašanja so ugotovljene statistično značilne povezave. Čim bolj so socialno-ekonomski pogoji izenačeni, tem bolj vplivajo psihološki faktorji na vsebino in način izvajanja aktivnosti po končanem delu.« (Černigoj Sadar, 1984:126).

Značilnosti socializacije pri učenju in koordinaciji različnih vlog ter procesov odločanja, znotraj primarnih in sekundarnih skupin, ne izoblikujejo samo določenih vzorcev, pač pa tudi njihovo smer in intenziteto vztrajanja oziroma spreminjanja. V aktualnih vzorcih obnašanja se zelo jasno kaže socialna razlika. Ta ima svoje psihološke učinke, ki razlike med skupinami ohranjajo tudi takrat, ko socialnih razlik ni več. Socialne skupine z ugodnimi življenjskimi pogoji se po končanem delu ukvarjajo z aktivnostmi na različnih področjih kot so kultura, šport, izobraževanje, turizem. Skupine z manj ugodnimi življenjskimi pogoji pa se ukvarjajo predvsem z aktivnostmi na enem ali dveh področjih – to so predvsem družina in aktivnosti, ki zmanjšujejo stroške gospodinjstva (glej Černigoj Sadar, 1984:126-130)

6 SPOL, DELO IN PROSTI ČAS

6.1 Spol in prosti čas

Ugotovili smo da je prosti čas tesno povezan z različnimi razrednimi pripadnostmi oziroma pripadnosti družbenega sloja. Pomembno pa je tudi razlikovanje med prostim časom obeh spolov tako moškega kot ženskega. »Do osemdesetih let se analiza prostega časa ni osredotočila na ženske, razen kot privesek moškim ali pa so bile neproblematično označene kod del nuklearne družbe. Veliko ljudi soglaša, da se prosti čas moških razlikuje od prostega časa žensk saj ženske in moški stremijo k različnim vrstam pristočasnih dejavnosti. Prav tako pa imajo ženske tudi dosti manj možnosti za preživljanje prostega časa. Medtem, ko je moškim dovoljeno skoraj vse, tako pri športu, kulturi, kot tudi na mnogo drugih področjih, se morajo ženske vedno prilagajati temu, da še vedno veljajo za šibkejši spol, kar prinese velike neugodnosti.

6.2 Vpliv dela in družine na prosti čas

Definicij dela je veliko, deloma zato, ker nekateri vključujejo le posamezne vidike dela, deloma pa zato ker različne znanosti in družbeni sloji delo različno definirajo.

Oprelitev dela je torej družbeno določena. In celo- kar je za nekoga delo, je za drugega nedelo. Delo vključuje človekov fizični in mentalni napor, veščine, spretnosti, znanje. Delo je v vseh družbah temelj ekonomskega sistema. Ekonomski sistem pa so institucije, v katerih poteka proizvodnja, menjava, delitev, poraba dobrin. Določitev delovnega časa nastane z industrializacijo. Če opredelimo delo kot zaposlitev, zaposlitev ločena od družinskega življenja in je plačana.

Ženske iz višjih razredov in z višjimi dohodki imajo praviloma več možnosti, da se vključijo v dražje oblike preživljanja prostega časa. Ženske iz višjih družbenih slojev se bolj vključujejo pri športu, jogi kot ženske iz nižjih slojev (glej Haralambos, 1991: 270)

Karl Marx trdi da je delo najpomembnejša primarna človeška dejavnost saj z delom človek spreminja naravo in jo prilagaja svojim potrebam. Po drugi strani pa sodobno poimenovanje dela trdi, da delo doživljamo zelo subjektivno.

Enako velja za prosti čas. Dejstvo pa je, da ljudje moramo delati (ali vsaj del ljudi mora delati) za preživetje. Potrebe pa so primarne in sekundarne.

6.2.1 Formalno in neformalno delo

»Ena najbolj nespornih trditev, ki danes velja za vse večjo zmoto, je, da je onkraj zaposlenosti nezaposlenosti in nedelo, da za delovnim časom nastopi nedelovni čas in da je onkraj proizvodnje, ki jo opravljajo zaposleni med delovnim časom, gola poraba« (Svetlik in drugi, 1988:5). Ljudje se zunaj rednega delovnega časa ukvarjajo z različnimi delovnimi aktivnostmi, ki jih največkrat imenujemo neformalno delo, dopolnilno delo.

Neformalno delo navadno poteka zunaj proizvodnih organizacij, v institucijah, katerih primarna funkcija ni proizvodna (npr. v družini, različni skupnosti). Formalno delo predstavlja družbeno priznan, varovan in registriran pretok delovne sile, blaga in denarja, neformalno delo nima družbeno priznanega statusa, zato ga ni mogoče legalizirati. Predstavlja neregistriran in prikrit pretok delovne sile, storitev, dobrin in denarja. Formalno delo je za posameznika pomembno za pridobitev ustreznega družbenega položaja, neformalno delo pa mu nudi neposredno korist, to je uporabne vrednosti za sebe in za druge, možnost izražanja ustvarjalnosti ali občutek moralnega zadovoljstva. (Svetlik in drugi, 1988:11.12).

Pod pojem neformalno delo uvrščamo neplačano proizvodnjo dobrin, storitev, družinsko Delo, pomoč ostarelim staršem, varstvo otrok, pomoč sorodnikom...

Formalno delo je, zgodovinsko gledano, prioriteta moških. Začetni vzponi žensk na tem področju so bili težki. Njihov pojav kot delavna sila dolgo ni bil sprejet. Z leti se je situacija spreminjala saj je čedalje več žensk opravljalo moška dela, vendar enakovredna obravnava obeh spolov še danes ni dosežena.

Večinoma vse dejavnosti, ki spadajo v kategorijo neformalnega dela in se navezujejo na zasebno in družinsko delo, že od nekdaj pripisujejo ženskam. Formalnega in neformalnega sistema ne moremo obravnavati popolnoma ločeno, saj so dejavnosti, ki potekajo v enem sistemu, pogoj za dobro delovanje drugega. Delitev dela na formalnega in neformalnega je močno povezana prav z delitvijo med javnim in zasebnim družbenim sistemom.

6.3 Vpliv prostega časa na delo

Ko že govorimo o vplivu dela na prosti čas, ne moremo mimo nekaterih dejstev, ki kažejo ravno obratno.

Prednost, ki jo množica delavcev pripisuje zadevam ne-dela, je za nekatere sociologe vodila k domnevam, da prosti čas bolj vpliva na delo kot pa obratno. Premožni delavci so opredelili delo glede na ne-delo. Mnogi so opustili delo, ki se jim je zdelo zanimivo, da so se preselili v drug kraj.

To je vplivalo na njihovo izbiro poklica, definicijo dela in na vlogo sindikatov. Mnogi mladi izbirajo poklic glede na vrsto prostega časa, ki ga želijo. Ko izbirajo službo preučijo tudi, kakšne so v tistem okolju možnosti za preživljanje prostega časa (glej Haralambos, 1991:273).

6.4 Etničnost in prosti čas

Ena od stvari, ki tudi vplivajo na prosti čas žensk pa je etnična pripadnost raznim skupinam. Najbolj ogrožene so tiste ženske, ki živijo na tistih delih sveta, ki je nastrojen prosti ženskemu spolu.

Prosti čas žensk iz etničnih manjšin je omejen ne le zaradi spola, temveč tudi zaradi etničnosti. Poleg spolnega nadlegovanja so podvržene rasnemu zatiranju v obliki diskriminacije kot tudi slučajnim medosebnim dejanjem in rasnih napadov. Posledično so še

bolj kot druge ženske nepripravljene, da bi se odločile za dejavnosti prostega časa zunaj doma (glej Haralambos, 1991:271)

7 POMEN PROSTEGA ČASA ZA ŽENSK

Pri pregledu raziskav o pomenu in izkušnjah prostega časa za ženske se v zadnjih dvajsetih letih odpira pet poglavitnih tem, ki jih navaja K. A. Henderson (1990).

1. Medtem ko je na eni strani priznana pestrost ženskega stila življenja, je na drugi strani očitna njihova neenakost v prostem času v primerjavi z moškimi privilegiji. Mnoge ženske menijo, da imajo dovolj prostega časa, in opredeljujejo sebe in svoje obnašanje v skladu s svojo spolno vlogo. Moški so imeli nadzor nad prostim časom žensk in vpliv na socializacijo žensk. Posledica tega je zatiranje žensk v njihovem izražanju prostega časa žensk v primerjavi s prostim časom moških.
2. Družbeni vplivi na vlogo obveznosti, povezane z možnostmi v prostem času, predstavljajo skupen vidik prostega časa žensk. Številne študije opisujejo uresničevanje prostega časa žensk v okviru socialnih interakcij, med katerimi mnoge vključujejo družino. Mnoge ženske sebe najprej pojmujejo kot člana družine in šele nato kot posameznika. Ženske pojmujejo svoj prosti čas ali prosti čas družine kot svoj prosti čas. Kultura ženskosti vodi dekleta najprej k skrbi za druge, šele nato se posvetijo svojim interesom. Družinska tradicija in ostale družbene vezi so tako skupni faktorji za prosti čas žensk.
3. Ženske imajo na voljo več možnosti za preživljanje prostega časa, vendar težijo k uporabi doma kot primarnega prostora za preživljanje prostega časa. Dom je prostor, kjer ženske preživijo veliko prostega časa, posebej ko nastanejo družinske obveznosti. Aktivnosti doma so velikokrat povezane z gospodinjstvom ali skrbjo za otroke. Nekatere ženske menijo, da delo doma nikoli ni popolnoma opravljeno, zato se je nemogoče popolnoma predati prostemu času.
4. Večina prostega časa žensk je razdrobljena na manjše dele, kot posledica potrebne prilagodljivosti žensk. Ženske ne opredeljujejo svojega življenja kot moški, zato se jim prosti čas pogosto pojavi kot sprotne priložnosti. Ne planirajo ga naprej, izkoristijo ga ko se pojavi v vsakdanjem življenju.
5. Mnogo žensk ne čuti, da so upravičene do prostega časa, saj imajo veliko obveznosti v življenju. Ne verjamejo, da zaslužijo prosti čas (Henderson, 1990:235.240).

V tem se kaže poglobitno nasprotje med prostim časom, ki je pomemben vidik v kvaliteti življenja ljudi, medtem ko v literaturi zasledimo, da nekatere ženske sploh ne priznavajo pomembnosti prostega časa v njihovem življenju, še posebno ne, če so živele v tradicionalnem življenju. Prosti čas je pogosto pojmovan kot manj pomemben v primerjavi z delom in družino.

8 METODOLOŠKI PRISTOP RAZISKOVANJA

8.1 Opredelitev problema

Namen te raziskave je pojasniti dojemanje prostega časa žensk, starejših od 20 let, ki živijo v različnih okoljih. Zanimajo nas vzorci oziroma načini preživljanja žensk, glede na vrsto dela, ki ga opravljajo. Izvedeti želimo, če ima družina za anketiranke poglavitno vlogo pri izbiri prostočasnih aktivnosti in če jih pri tem na kakršen koli način ovira. Zanima nas tudi razlika med izbiro prostočasnih aktivnosti žensk z višjim statusom izobrazbe in tistimi z nižjim.

8.2 Hipoteze

V raziskavi smo želeli dobiti opis značilnosti preživljanja prostega časa. Postavili smo si dve hipotezi:

- 1) Ženske z nižjo izobrazbo imajo več prostega časa in izbirajo drugačne prostočasne aktivnosti kot tiste z višjo izobrazbo.
- 2) Ženske z družino izbirajo drugačne prostočasne aktivnosti kot tiste brez družin.

8.3 Metoda zbiranja podatkov in analiza

Uporabili smo metodo anketiranja. Po principu izbora je vzorec najbližji metodi snežne kepe. Najprej smo vprašalnike razdelili med svoje sošolce, ki so jih odnesli svojim materam. Nekaj vprašalnikov smo razdelili med mimoidoče ženske. Tako smo razdelili 40 anket. Ta način smo izbrali zaradi možnosti anonimnosti. Prav tako pa pri takšnem načinu izvajanja anketiranja lahko pride do napak, saj nekateri anketiranci ne razumejo vprašanj ali pa ne najdejo sebi ustreznega odgovora.

9 INTERPRETACIJA REZULTATOV

9.1 Analiza posameznih vprašanj

9.1.1 Vaš zakonski stan?

Kot je razvidno iz naslova se je to vprašanje nanašalo na zakonski stan anketirank. S tem vprašanjem smo želeli izvedeti stan v katerem so anketirane in iz nadaljevanja ankete tudi kako ta stan vpliva na izbiro prostočasnih aktivnosti in količino časa porabljenega za druge stvari.

Tabela 1: Zakonski stan

	20-30 let	30-40 let	40-50 let	Nad 50 let	Skupaj
Samska	4	0	0	1	5
Poročena, v razmerju	2	11	15	1	29
Razvezana	0	1	0	1	2
Vdova	0	0	1	2	3
					39

Iz tabele je mogoče razbrati, da je kar 74% anketirank poročenih ali v razmerju, to pa pomeni, da so vse te ženske udeležene tudi v družinskem življenju, kar pa spremeni izbiro njihovih prostočasnih aktivnosti, saj ne morejo vsega prostega časa porabiti le zase.

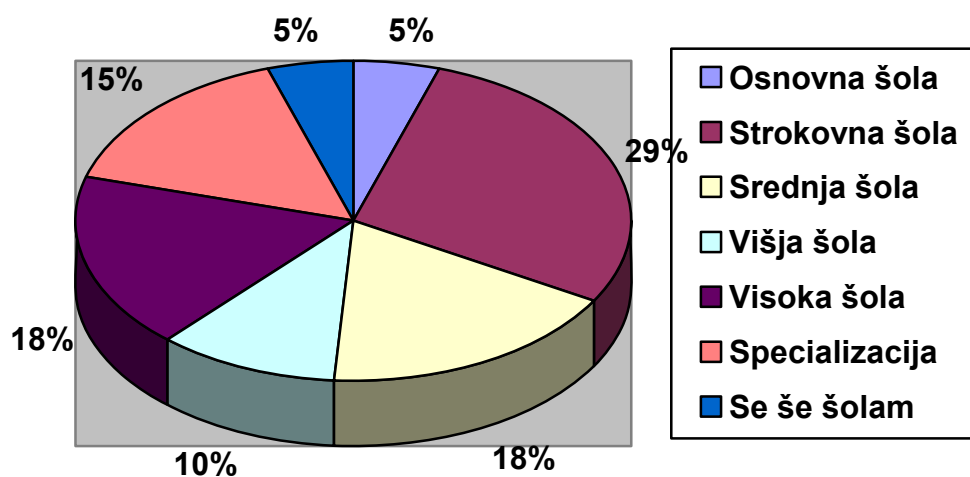

9.1.2 Kakšna je vaša izobrazba?

Ker je izobrazba v današnjem času vedno bolj pomembna nas je zanimalo kako le ta vpliva na vsakdanjik posameznic. Ugotovili smo, da stopnja izobrazbe bistveno ne vpliva na izbiro prostočasnih aktivnosti, prav tako nima posebnega vpliva na dolžino le tega. Nobena stopnja izobrazbe med anketirankami ni posebno izstopala, kar je dobro za našo raziskavo, saj smo tako dobili precej natančne rezultate, med katerimi se nobeden ni pojavljal pretirano pogosteje od drugih.

Tabela 2: Izobrazba

	Število anketirank	Število v procentih
Končana osnovna šola	2	5%
Dokončana strokovna šola	11	29%
Dokončana srednja šola	7	18%
Dokončana višja šola	4	10%
Dokončana visoka šola	7	18%
Specializacija...	6	15%
Se še šolam	2	5%

Graf 1: Izobrazba v procentih

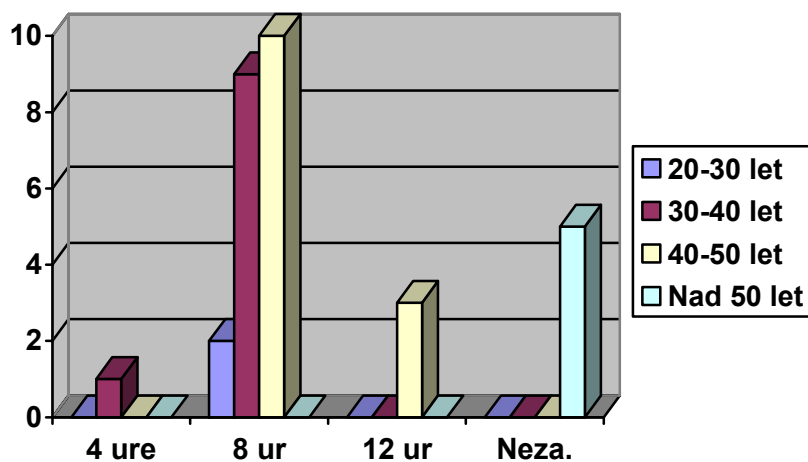
9.1.3 Koliko časa traja vaš delovni dan?

Dolžina delovnika je zelo pomembna v življenju posameznic, saj močno vpliva na njihov preostali čas. Ugotovili smo, da ima večina anketiranih žensk, ki so zaposlene, 8 urni delavnik. Zato smo v nadaljnji raziskavi izpostavili dve skupini, zaposlene z 8 urnim delavnikom in nezaposlene.

Mislili bi, da imajo tiste ženske, ki niso zaposlene temu primerno več prostega časa, kar pa smo ugotovili, da ni res. Dosti teh, ki niso zaposlene, je vključenih v razna društva, zaradi družine ali pač, ker se rade udeležujejo raznih srečanj. Odvzeti moramo tudi čas, ki ga nezaposlene porabijo za družino in ugotovimo, da imajo ravno tako naporen dan kot tiste, ki delajo po 8 ur dnevno.

Tabela 3: Dolžina delovnega dne

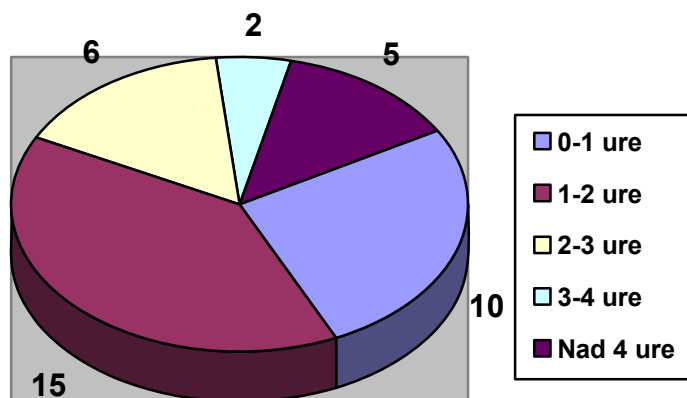
Dolžina delavnika	Število anketirank po starosti			
	20-30 let	30-40 let	40-50 let	Nad 50 let
4 ure	0	1	0	0
8 ur	2	9	10	0
12 ur	0	0	3	0
Nisem zaposlena	4	2	3	5

Graf 2: Dolžina delovnega dne

9.1.4 Koliko ur na dan svobodno razpolagate s svojim časom?

Pri tem vprašanju nas je zanimalo predvsem kako bodo ženske same odločile koliko prostega časa imajo. Želeli smo izvedeti ali ženske večino dneva same razpolagajo s svojim časom ali pa jim ta čas določajo drugi kakšni drugi dejavniki. Večina je izbrala od 0 pa tja do 2 uri časa za katerega si same določijo kaj bodo takrat počele.

Graf 3: Svobodno razpolaganje s časom

Razvidno je da večina žensk v vsakdanjem življenju nima veliko časa s katerim bi razpolagala popolnoma sama. Večinoma ženske dojemajo ta čas, kot čas za katerega se popolnoma same odločajo kaj bodo takrat počele. Ponavadi je to čas, ko si uredijo pričesko, poklepetajo s kolegicami, ali pa se lotijo kakšnega njim ljubega opravila.

Kljub vsemu do sedaj napisanemu pa je kar 5 anketirank obkrožilo, da imajo več kot 4 ure časa o katerem odločajo same. Po vsej verjetnosti je pri teh 5 anketirankah prišlo do napačnega razumevanja vprašanja in so izbrale takšen odgovor misleč, da je namenjeno celotnemu času v katerem se ne ukvarjajo s službo.

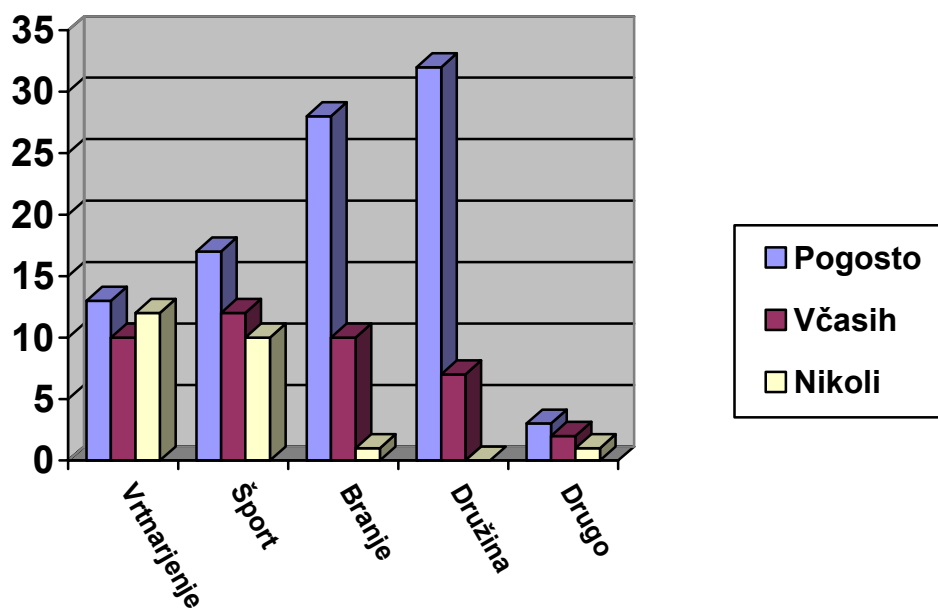
9.1.5 Kaj počnete v svojem prostem času?

To vprašanje je bilo široko zastavljeno, in je poskušalo zajeti čim več prostočasnih aktivnosti, a je kar nekaj žensk dodalo tudi dejavnost, ki so jo napisale pod možnost drugo. To dokazuje da je pestrost v izbiri aktivnosti res velika.

Skušali smo tudi ugotoviti kako pogosto se posameznice ukvarjajo s kakšno od teh dejavnostjo zato smo vprašanje zastavili tako, da se je anketiranka pri posameznem vprašanju lahko odločila med tremi stopnjami pogostosti.

Anketa je pokazala, da se večina žensk ne ukvarja le z eno prostočasno aktivnostjo ampak, da zapolnijo svoj prosti čas z več aktivnostmi, ki se med seboj precej razlikujejo. Zaradi lažjega pregleda smo nekaj kategorij združili v posamezne sklope.

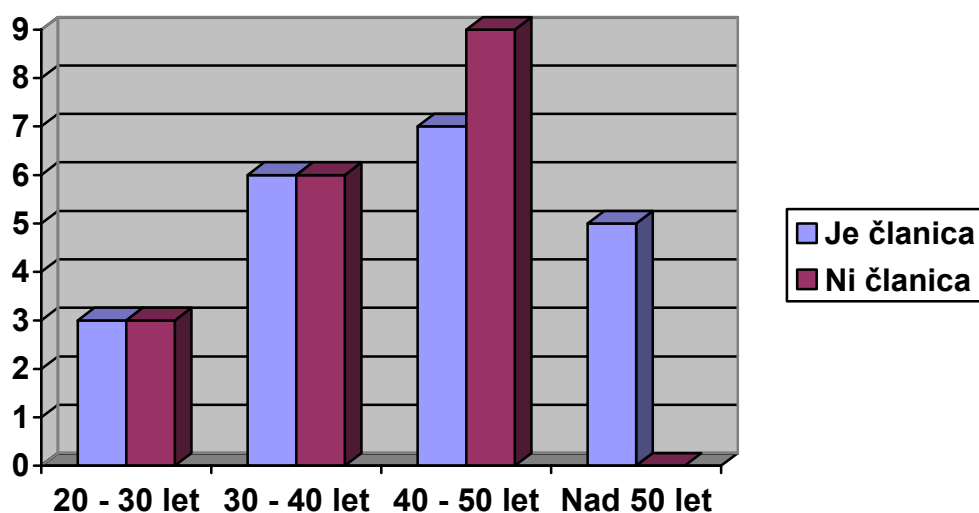
Za vrtnarjenje se je odločilo 22 anketirank, od tega jih 13 vrtnari pogosto. S športnimi aktivnostmi, ki vključujejo jogo, fitness, sprehode..., se pogosto ukvarja 17 anketiranih oseb. Z branjem knjig, gledanjem televizije, obiskovanjem gledališča in drugimi dejavnostmi v tem sklopu se ukvarja 28 žensk, z družino in prijatelji pa se ukvarjajo vse vprašane. Nekaj vprašanih pa se je odločilo tudi za kategorijo drugo, kjer so same vpisale dejavnosti s katerimi se ukvarjajo, največ jih je dodalo ples, tek in druženje.

Graf 4: Prostočasne aktivnosti

9.1.6 Ali ste aktivna članica kakšnega društva, združenja...?

V sodobnem času je na voljo že ogromno društev, združenj..., ki ljudem ponujajo udeležbo pri razpravah, potovanjih, predavanjih in še čem. Ker so ženske pogosto včlanjene v katerega izmed njih, zaradi političnega prepričanja, zanimanja za kulturo ali naravo, nismo mogli mimo vprašanja na to temo.

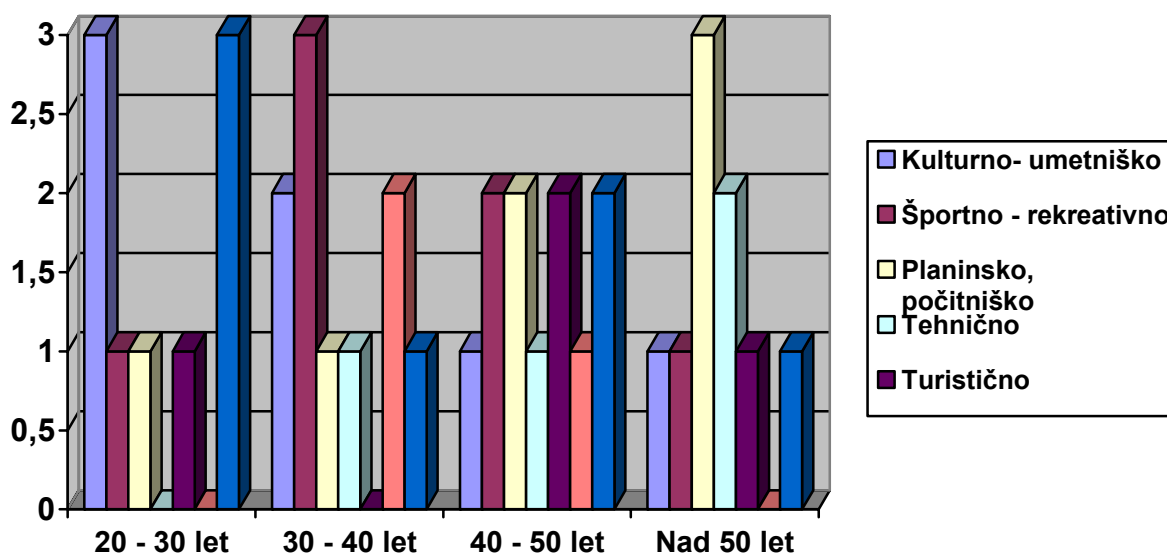

Graf 5: Prikaz anketirank, ki so članice društev in tiste, ki niso

Iz grafa je razvidno, da se pri dveh starostnih skupinah, 20-30 let in 30-40 let, število anketirank ki so članice društev in tistih, ki niso prekriva. Iz tega bi lahko potegnili zaključek, da je za ženske teh dveh starostnih skupin različno pomembno ali so v kakšnem društvu ali ne saj so zaposlene še z marsikatero drugo stvarjo. Pri ženskah starih od 40 do 50 let je razlika med tema dvema kategorijama že opazna, kljub pričakovanjem je tistih žensk, ki niso članice nobenega društva več kot pa tistih, ki so. Pri starostni skupini nad 50 let pa je razlika zelo velika, saj so vse anketiranke, ki spadajo v to starostno skupino članice kakšnega društva. To pa verjetno zato, ker so to ženske, ki se že približujejo zaključku kariere in si tako lahko vzamejo čas tudi za druge stvari.

9.1.7 Članica katerih društev ste?

To vprašanje se je navezovalo na prejšnje in je bilo namenjeno anketirankam, ki so članice kakšnega društva. Ugotovili smo, da so ženske članice različnih društev in ponavadi ne le enega. Zato je v grafu skupen seštevek članic posameznih društev, po letih, višji kot pa je dejansko število članic društev tistega letnika iz prejšnjega vprašanja. Zaradi lažjega pregleda smo graf razdelili na starostne skupine.

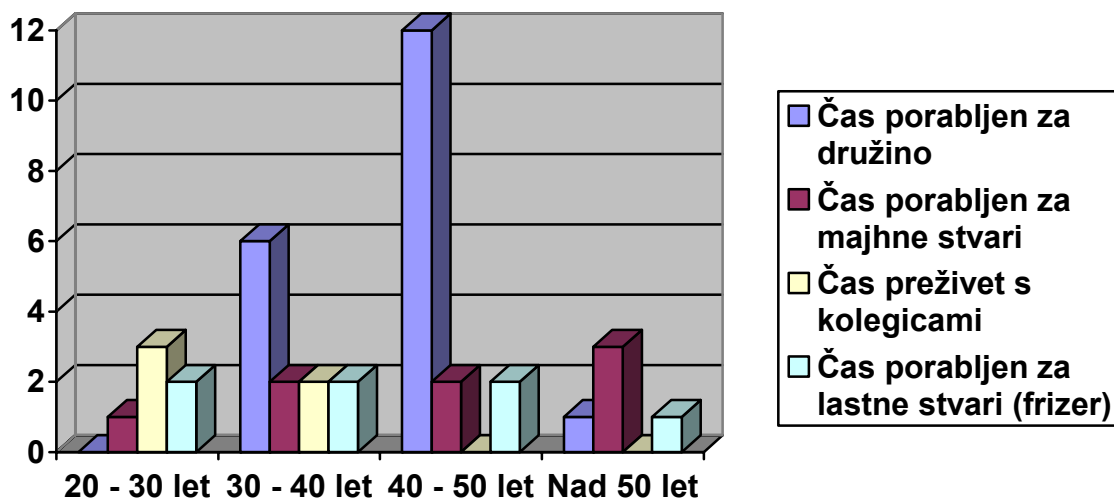

Graf 6: Članice po društvih

- 20 do 30 let: ugotovili smo, da so ženske te starostne skupine najpogosteje članice kulturnih in humanitarnih društev, niso pa članice tehničnih ali poklicnih društev. Verjetno so takšni rezultati posledica tega, da večina žensk te starosti želi pomagati svetu in se še vedno udeležuje tudi društev povezanih s kulturo saj se večina žensk v mladosti pridruži ravno tem skupinam.
- 30 do 40 let: anketiranke iz te skupine so največkrat članice športno – rekreativnih društev, saj se oseba takrat zave, da je gibanje za človeka izredno pomembno, da obdrži telo v formi. Veliko pa jih je tudi članic poklicnih društev, saj lahko s tem sledijo razvoju na področju poklica, ki so si ga izbrale. Je pa zanimivo, da nobena od anketirank iz te skupine ni članica turističnega društva.
- 40 do 50 let: v razmiku teh desetih let nobeno društvo oziroma združenje ne izstopa posebno, saj so ženske vključene v večina društev, lahko, da je to posledica družin, ki jih ima večina pri tej starosti.
- Nad 50 let: pri tej skupini pa nas je presenetilo dejstvo, da je večina žensk članic planinskega ali počitniškega društva. Vzrok za to dejstvo smo poskušali najti v tem, da lahko takrat posameznice pričnejo razmišljati o potovanjih, saj se jim počasi približuje čas upokojitve.

9.1.8 Kaj vam pomeni prosti čas?

V življenju se ženske odločajo za različne stvari. Odločajo pa se tudi o tem katera stvar bo najbolj zapolnjevala njihov prosti čas. Zdelo se nam je pomembno, da izvemo katera stvar najbolj zaposluje vprašane med njihovim prostim časom. Naše ugotovitve so bile pričakovane.

Graf 7: Kaj vam pomeni prosti čas?

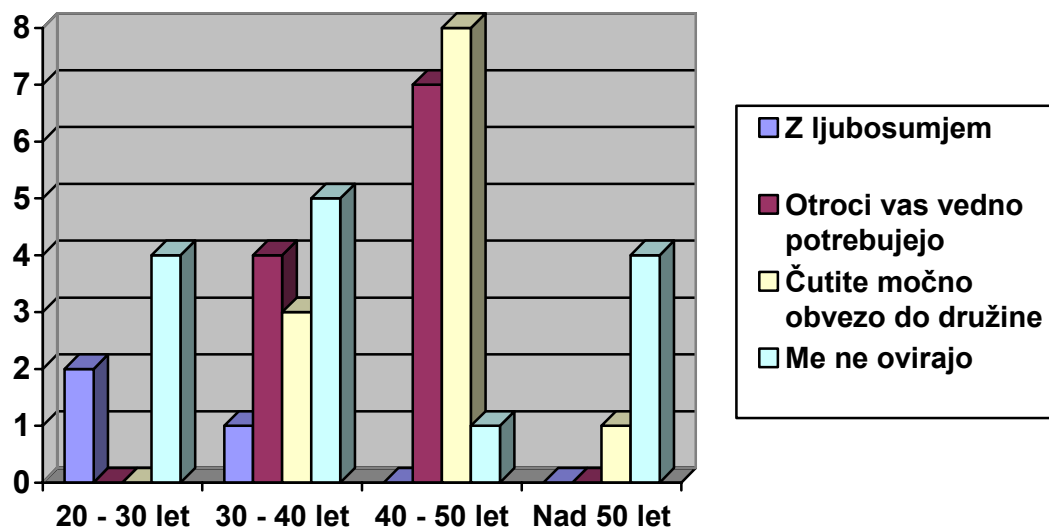
Ženske med dvajsetim in tridesetim letom največ prostega časa porabijo za klepet in pijačo s prijateljicami ali pa za obisk pri frizerju. Večina žensk med tridesetim in štiridesetim letom že ima družino zato veliko časa preživijo z njo, še vedno pa jim je tudi pomemben obisk prijateljic ali katera druga možnost sprostitve.

Za ženske med štiridesetim in petdesetim letom pa je očitno najpomembnejša družina. Ta rezultat nam kaže, da čeprav so družine lahka zelo naporne, jim ženske po lastni volji posvečajo največ pozornosti in celo trdijo da je zanje prosti čas, ko se ukvarjajo s svojo družino. To postavi na laž vse feministične teorije, ki trdijo, da ženske ne želijo imeti toliko opraviti s svojo družino a da so v to prisiljene.

Za ženske nad petdesetim letom pa je najpomembnejši čas, porabljen za majhne pomembne stvari (verjetno potovanja...), saj si do takrat njihovi otroci že ustvarijo lastno družino in si morajo ženske tako poiskati drugačno pristočasno zaposlitev.

9.1.9 Ali vas partner, otroci ovirajo pri izbiri prostočasnih aktivnosti in s čim?

To vprašanje smo v anketo vstavili za to, da bi ugotovili kaj ženske ovira pri izbiri prostočasnih aktivnosti. To vprašanje ni bilo namenjeno temu, da bi ženske odgovarjale zaradi katerih vzrokov nimajo prostega časa, ampak zaradi katerih vzrokov ne morejo izbirati prostočasnih aktivnosti, ki bi bile všeč le njim. Ugotovili smo, da vprašanje oziroma odgovori niso bili najboljše zastavljeni saj jih marsikatera anketiranka ni razumela.

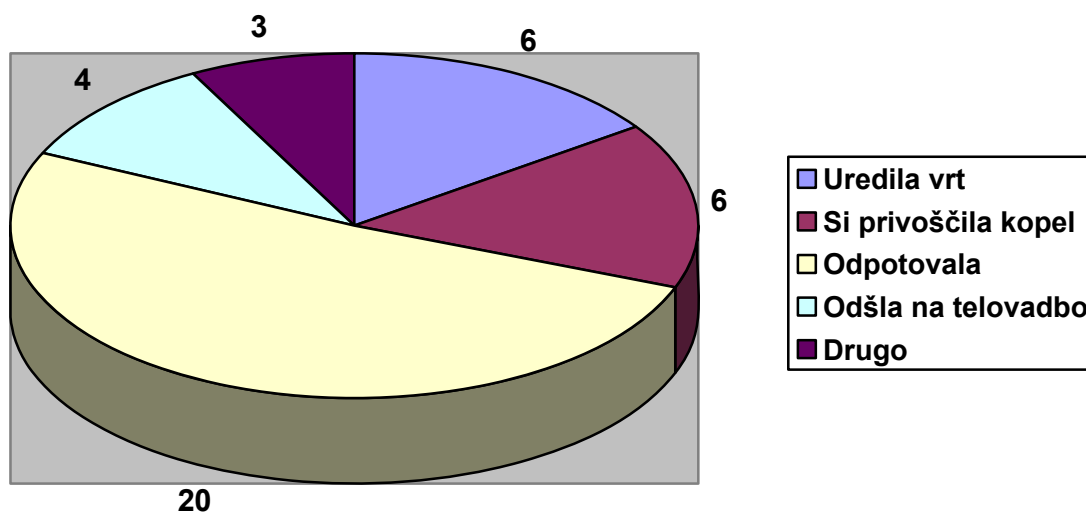
Graf 8: S čim vas ovirajo pri izbiri prostočasnih aktivnosti

Ženske najbolj ovira pri izbiri prostočasnih aktivnosti ravno družina in otroci. To je posledica tega, da ženske z družino v svojem času ne morejo vedno hoditi na kavo s prijateljicami, potovati, hoditi na masaže in še kaj drugega. Te ženske morajo izbrati drugačne prostočasne aktivnosti, kot so sprehodi v naravo, branje knjig ali gledanje televizije. Kar pa jim očitno ustreza saj bi se v nasprotnem primeru verjetno drugače odločale v primeru družne.

9.1.10 Kaj bi si želeli narediti, če bi imeli višek časa?

Zadnje vprašanje se je navezovalo predvsem na želje in sanje žensk, ki so polno zaposlene tako formalno kot tudi neformalno. Želje se razlikujejo od posameznice do posameznice in zato smo v anketo vključili 4, po našem mnenju, najpogostejše odgovore. Zaradi množice odgovorov smo vključili tudi možnost drugo in od anketirank pričakovali, da bodo same napisale svoje želje.

Graf 9: Kaj bi naredile z viškom časa

Pri anketi se je izkazalo, da si polovica žensk, v primeru, da bi imela več časa, želi odpotovati. Verjetno je to posledica sodobnih časov, ko je možnost potovanja že tako razširjena, da si lahko vsak ogleda prostore sveta, ki so mu najljubši. Šest anketirank se je odločilo da bi uredile vrt ali pa si privoščile kopel. Le štiri anketiranke bi odšle na telovadbo, tri pa so izbrale možnost drugo, in dopisale da bi odšle na izredni študij, preuredile hišo ali pa odšle na bazen.

10 SKLEP

- Iz raziskave, ki smo jo izvedli lahko potrdimo le drugo hipotezo. Skozi potek naloge in zbiranje podatkov smo ugotovili, da stopnja izobrazbe bistveno ne vpliva na izbiro prostočasnih aktivnosti in na dolžino časa, ki ga porabijo za te stvari. Ženske z nižjo izobrazbo imajo ponavadi malo daljši delavnik, medtem ko imajo tiste z višjo izobrazbo ponavadi krajši delavnik.
- Spoznali, pa smo da družina precej vpliva na izbiro prostočasnih aktivnosti. Ženske z družino si za svoje aktivnosti izberejo takšne, ki od njih ne zahtevajo veliko časa in pa tudi da so to aktivnosti v katere lahko vključijo tudi svoje družine, s tem mislimo na otroke in partnerja. Tiste anketiranke, ki nimajo družine, imajo bistveno več časa za njim ljube stvar. Po drugi strani pa imajo zaposlene matere na nek način dve službi. Tisto plačano kateri pravimo formalno delo, in drugo neplačano, ki se navezuje na družino, skrb za otroke, ostarele starše...
- Dokazali smo, da se prostočasne aktivnosti žensk po generacijah bistveno ne spreminjajo, tako mlade kot tudi malo starejše ženske posegajo po vseh vrstah prostočasnih dejavnosti.
- Ženske so nekoliko bolj kot moški dejavne tudi v prostovoljnih organizacijah, te pa se nekoliko razlikujejo glede na starostno skupino. Mlajše ženske so ponavadi vključene v društva, ki koristijo njihovi karieri ali družini. Tiste starejše pa se ponavadi vključujejo v društva, ki jim omogočajo pestrejšo življenje, s svojimi ponudbami ali sestanki.

11 VIRI IN LITERATURA

- BOŽOVIĆ, R. (1975). Iskušanja slobodnog vremena. Beograd: Predsedništvo Konferencije Saveza socialističke omladine Jugoslavija.
- ČERNIGOJ SADAR, N. (1976) Socialne razlike v strukturi prostega časa II. Ljubljana: Inštitut za sociologijo in filozofijo.
- ČERNIGOJ SADAR, N. (1984): »Socialni in psihološki faktorji sprememb v načinu preživljanja prostega časa«. Družboslovne razprave, letnik I, št. 1, str. 126-133.
- ČERNIGOJ SADAR, N. (1991) Moški in ženske v prostem času. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- ČERNIGOJ SADAR, N. (1996): »Prosti čas«. V: Svetlik, Ivan (ur.): Kakovost življenja v Sloveniji. FDV, književna zbirka Teorija in praksa, Ljubljana.
- HARALAMBOS, M. in M. HALBORN. (1999): Sociologija: teme in pogledi. Ljubljana: DZS.
- HENDERSON, K. (1990): »The Meaning of Leisure for Woman: An Integrative Review of the Research«. Jurnal of laisure research, št. 3, str. 228-243.
- McCORMACK, F. (2001): »The potential of outreach sports initiatives for young people to achieve community development and social inclusion through leisure« V: McPherson, Gayle, Reid, Gavin: Leisure and social inclusion: New challenges for policy and provision. LSA Publications, Eastbourne.
- JOHNSON, C. (2002). The Development of Leisure Amongst the Social Classes During the Industrial Revolution. [online]. [Citirano 7. februar 2009; 9.50] Dostopno na naslovu: <http://www.cwrl.utexas.edu/~ulrich/femhist/leisure.shtml> .
- WIKIPEDIA. (2009). Leisure. [online]. [Citirano 6. februar 2009; 17.33]. Dostopno na spletnem naslovu: <http://en.wikipedia.org/wiki/Leisure> .
- LEVEC, M. (2004): Ženske in prosti čas- odnos dela in prostega časa žensk. Diplomsko delo, Ljubljana: 2004.

12 PRILOGA – anketni vprašalnik

1. V katero starostno skupino spadate?

- a) 20-30 let
- b) 30-40 let
- c) 40-50 let
- d) Nad 50 let

2. Vaš zakonski stan?

- a) Samska
- b) Poročena
- c) V razmerju
- d) Razvezana
- e) Vdova

3. Kakšna je vaša izobrazba?

- a) Nedokončana osnovna šola
- b) Končana osnovna šola
- c) Dokončana strokovna (poklicna) šola
- d) Dokončana srednja šola
- e) Dokončana višja šola
- f) Dokončana visoka šola
- g) Specializacija, magisterij, doktorat
- h) Se še šolam
- i) Drugo

4. Koliko časa traja vaš delovni dan? (za zaposlene)

- a) 4 ure
- b) 8 ur
- c) 12 ur
- d) Nisem zaposlena

5. Koliko ur na dan svobodno razpolagate s svojim časom?

- a) 0-1 ure
- b) 1-2 ure
- c) 2-3 ure
- d) 3-4 ure
- e) Nad 4 ure

6. Kaj počnete v svojem prostem času?

nikoli	včasih	pogosto	
1	2	3	Vrtnarite
1	2	3	Hodite na sprehode
1	2	3	Berete knjige
1	2	3	Gledate televizijo
1	2	3	Hodite v kino, gledališče
1	2	3	Se družite s prijatelji
1	2	3	Obiskujete fitnes
1	2	3	Se ukvarjate z jogo
1	2	3	Obiskujete sorodnike
1	2	3	Se ukvarjate s hobiji
1	2	3	Nadoknadite zamujeno delo
1	2	3	Samo lenarite
1	2	3	Se predajate užitkom masaže...
1	2	3	Drugo_____

7. Ali ste aktivna članica kakšnega društva, združenja, politične organizacije ali stranke?

- a) NE (preskočite vprašanje 8)
- b) DA

8. Katerih?

- Da Ne Kulturno-umetniško društvo
- Da Ne Športno-rekreativno društvo
- Da Ne Počitniška zveza, planinsko društvo, zveza tabornikov
- Da Ne Tehnično društvo(avto-moto ipd.)
- Da Ne Društvo za urejanje okolja, turistično društvo

Da Ne Poklicno, profesionalno združenje

Da Ne Razna humanitarna združenja, skupine vzajemne pomoči

9. Kaj vam pomeni prosti čas?

- a) Čas, ki ga porabim za druženje s svojimi bližnjimi
- b) Čas porabljen za majhne pomembne stvari
- c) Čas preživet na pijači s kolegi in kolegicami
- d) Čas ko se ukvarjam le z lastnimi zadevami(masaža, frizer.....)

10. Ali vas partner, otroci ovirajo pri izbiri prostočasnih aktivnosti in s čim?

- a) Z ljubosumjem
- b) Otroci vas vedno potrebujejo
- c) Čutite močno obvezo do družine
- d) Me ne ovirajo

11. Kaj bi si želeli narediti če bi imeli višek časa?

- a) Uredila vrt
- b) Si privoščila osvežilno kopel
- c) Odšla na telovadbo
- d) Odšla na potovanje
- e) Drugo _____